УДК 346:347.001.73(477)«2010»

С. В. Степанов, аспірант

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра адміністративного і господарського права,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна

СУДОВА РЕФОРМА 2010 РОКУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ІНСТИТУТ ПЕРЕГЛЯДУ РІШЕНЬ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ ЗА НОВОВИЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

В статті здійснено аналіз реформи, що відбулася 7 липня 2010 року, та її вплив на вдосконалення інституту перегляду судових актів за нововиявленими обставинами в господарському процесі. Автор виявляє недоліки, що не були усунені в ході реформи, та пропонує шляхи щодо їх усунення.

Ключові слова: господарське судочинство, провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами, нововиявлені обставини.

За аналізом реформи законодавства, що відбулася влітку 2010 року, законодавець прийняв та змінив багато законодавчих актів, які стосуються багатьох сфер впливу: податкових відносин, кримінального судочинства, адміністративного управління та господарських правовідносин. Сутність реформи полягає у вдосконаленні та налагодженні механізму взаємодіїї державного апарату, виконавчих органів та суб'єктів держави.

Інститут перегляду справ за нововиявленими обставинами нарівні з іншими видами перегляду займає важливе місце у правовій системі будь-якої країни, оскільки він є важливою гарантією захисту судами прав та охоронюваних законом інтересів у разі спотворення доказів або їх замовчування при первинному розгляді справи, що виявилося пізніше.

Слід зауважити, що в Господарському процесуальному кодексі України (далі — ГПК України) порівняно з іншими процесуальними кодексами провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами врегульовано найгірше, тому давно потребувало реформування та вдосконалення. Внесені зміни суттєво покращили стан, проте не всі актуальні питання реалізації даного інституту врегульовано на достатньому рівні. Тому метою даної статті є аналіз нововведень в ГПК України щодо провадження за нововиявленими обставинами та виявлення напрямків подальшого вдосконалення даного інституту в господарському судочинстві.

Оскільки з часу проведення літньої судової реформи минуло небагато часу, то публікацій з цього приводу небагато. Зокрема, поверхневий аналіз цих змін здійснювали В. Беляневич, А. Гвоздецький, І. Гончар, Л. Заболотна, Я. Романчук та деякі інші. Проте дослідженню реформування провадження за нововиявленими обставинами в цих публікаціях практично не приділено уваги.

За роки незалежності України як демократичної держави назріла нагальна необхідність більш глибоких змін розділу XIII ГПК України з метою належного захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання в ході перегляду актів за нововиявленими обставинами. Але, на жаль, і досі в чинному господарському судочинстві відсутнє чітке визначення поняття нововиявлених обставин, перелік підстав для відновлення справи за нововиявленими обставинами не є досконалим,

© Степанов С. В., 2011

коло осіб, що можуть ініціювати перегляд, хоч і розширений, але потребує доповнень, не систематизовані ознаки та особливості даного виду провадження. Тому проаналізуємо реформи саме під цим кутом.

Відповідно до статті 112 ГПК України в останній редакції господарський суд може переглянути прийняте ним судове рішення, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами. Слід зауважити, що в попередній редакції законодавець робив акцент на тому, що інформація про нововиявлену обставину не повинна бути відомою заявнику на час первинного розгляду справи. На нашу думку, доречним було б зазначити також, що вказана інформація не повинна бути відомою також господарському суду, оскільки у разі, якщо обставина була відома судді в ході первинного розгляду господарської справи, але він, наприклад, не вважав її значною та не долучив до матеріалів справи, то це виключає перегляд за нововиявленими обставинами. Проте остання редакція статті 112 взагалі виключає цю ознаку, що не представляється вірним.

Аналіз судової практики вказує на те, що заявник, що ініціює процедуру перегляду господарської справи за нововиявленими обставинами, часто невірно уявляє собі сутність таких обставин, їх ознаки, плутає їх з новими обставинами у справі.

Нововиявленими обставинами у господарському судочинстві є відомості про факти об'єктивної дійсності, що існували в період первинного провадження у справі, мають істотне значення для правильного вирішення справи, але були виявлені та достовірно встановлені після прийняття по справі відповідного акту правосуддя у зв'язку з невідомістю про них господарському суду та заявникові. І не має значення, коли було виявлено чи встановлено ці обставини — до чи після набрання судовим актом законної сили. Ці ознаки є важливими складовими при визначенні, чи є певна обставина нововиявленою, але, на жаль, не знайшла відображення у статті 112 ГПК України.

Тому логічним представляється закріплення у розділі XIII ГПК України основних ознак, які повинні мати будь-які нововиявлені обставини, з метою запобігання необґрунтованих звернень. А саме:

1) наявність таких обставин під час розгляду справи;

2) ці обставини не могли бути відомі заявникові та господарському суду під час розгляду справи.

Наприклад, рішення господарського суду було винесено на підставі експертизи, яка була згодом визнана сфальсифікованою та скасована.

У даному прикладі наявні обидві необхідні ознаки нововиявлених обставин — це наявність таких обставин під час розгляду справи (винесена експертиза) та невідомість про обставини заявникові та суду під час розгляду справи (невідомість факту фальсифікації).

Інший приклад: за рішенням господарського суду на відповідача було покладене зобов'язання сплатити грошові кошти за договором, але пізніше цей договір був визнаний неукладеним. У даному прикладі приведені необхідні ознаки нововиявлених обставин: наявність обставин під час розгляду справи — законна дія договору на час первинного провадження по справі, та невідомість про обставини заявникові та суду під час розгляду справи — на час первинного провадження факт подальшого визнання договору неукладеним не був відомий.

З іншого боку, доречно вказати на позитивні зміни у змісті статті 112 ГПК в новій редакції. Таким нововведенням слід вважати доповнення її переліком підстав для перегляду за нововиявленими обставинами. Слід визнати вірним, що законодавець встановив примірний перелік підстав для відновлення провадження, якого дотепер в ГПК України не було, що, безумовно, скоротить масу безпідставних звернень до господарського суду. Зокрема, встановлено такий перелік:

1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення (вони можуть виражатися в завідомо перекрученому вигляді фактів, зміні смислу сказаного або написаного, замовчуванні про те, що міститься в оригіналі, та обов'язково мають бути підтверджені у встановленому законом порядку; фальсифікація завжди є результатом умисних дій певних осіб, які намагаються спотворити, перекрутити справжні відомості про події чи факти з метою досягнення бажаних для них результатів);

3) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення;

4) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, що підлягають перегляду;

5) встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане (господарський суд не вирішує в судовому засіданні питання законності і конституційності нормативно-правових актів, презюмуючи, що до скасування таких актів у встановленому порядку вони є дійсними і законними, доки не доведено іншого).

Щодо останнього пункту, то за аналізом п. 2 ст. 111^{16} ГПК України в останній редакції від 07.07.2010 року *«встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом»* також повинно було стати підставою для перегляду справи за нововиявленими обставинами, а не для перегляду справ у винятковому провадженні Верховним Судом України. Це було б доречним, враховуючи обмеженість строків для подачі відповідної заяви та межі перегляду справи у вказаній інстанції.

З іншого боку, слід відзначити позитивне розширення кола ініціаторів перегляду за нововиявленими обставинами. Так, судове рішення господарського суду може бути переглянуто за нововиявленими обставинами за заявою сторони, прокурора та третьої особи. Законодавець прийняв абсолютно вірне рішення про включення третіх осіб до кола осіб, які мають право на подання заяви про перегляд поряд із основними учасниками процесу. Саме цього вимагала багаторічна судова практика, яка була позбавлена можливості розглядати справи та виносити справедливі судові акті за заявою третіх осіб (зокрема, третіх осіб без самостійних вимог).

Проте, на жаль, і досі залишилось невирішеним питання про ще одну групу, яка тісно пов'язана із третіми особами, — це особи, яких не було залучено до участі у справі, якщо господарський суд прийняв судовий акт, що стосується їх прав і обов'язків. Представляється невірним, що ці матеріально заінтересовані особи позбавлені права на оскарження судового акта. Це також суперечить статті 55 Конституції України, яка гарантує право на захист своїх прав.

Наведемо приклад із судової практики Російської Федерації: арбітражним судом розглядалася справа про розірвання договору купівлі-продажу між позивачем ТОВ «Емамет» та відповідачем Комунальним підприємством «Фуд Хаус». Постановою арбітражного суду була затверджена мирова угода сторін. Міська рада як засновник КП «Фуд Хаус» звернулася до суду з вимогою скасувати постанову про затвердження мирової угоди за нововиявленими обставинами, оскільки мала документ, що підтверджує факт наявності родинного зв'язку між директорами підприємств позивача та відповідача, а тому існує зацікавленість обох осіб у мировій угоді, чим вщемлено інтереси засновника КП. Але суд відмовив міській раді на підставі того, що вона не брала участі у первинному розгляді справи, а законодавством не передбачено право ініціювати відновлення справи за нововиявленими обставинами, навіть якщо винесений судовий акт стосується їхніх прав та обов'язків [1].

Якщо вважати законодавця послідовним, то слід зауважити, що він, наприклад, наділяє осіб, яких торкається рішення по справі, правом на подання касаційної скарги (стаття 107 ГПК України). Проте стає незрозумілою позиція щодо аналогічного правила для перегляду за нововиявленими обставинами. На підставі вищевказаного, необхідно закріпити в чинному ГПК України право будь-яких осіб ініціювати та брати участь у провадженні за нововиявленими обставинами, якщо судовий акт стосується їхніх прав та обов'язків.

Вдалим представляється скорочення строку на звернення із заявою до господарського суду замість двомісячного строку до одного місяця. Це повністю підтвержує основний принцип господарського судочинства — оперативність розгляду справи. Адже з практичної точки зору місячного строку цілком достатньо для підготовки заяви про перегляд судового акта за нововиявленими обставинами.

Правильним представляється також внесення до статті 113 ГПК України умов, у разі невиконання яких господарський суд має право повернути заяву заявникові. Це:

1) подання заяви після закінчення встановленого строку без клопотання про його відновлення або відхилення такого клопотання господарським судом;

2) подання заяви без доказів надіслання копії заяви і доданих до неї документів іншим сторонам;

3) відсутність доказів сплати державного мита у порядку і розмірі, встановлених законодавством.

Ці формальні умови також спрощують роботу господарського суду, однак представляється доцільнішим не повертати такі заяви без розгляду, а надавати заявнику строк на усунення цих формальних недоліків, не створюючи паперової волокити (наприклад, у разі коли заявник не додав доказів сплати державного мита або помилково надав копію платіжного доручення замість оригіналу). Тому пропонується скасувати повноваження господарського суду щодо повернення заяви про перегляд та впровадити інститут залишення заяви без руху, надавши заявнику строк для усунення вказаних недоліків, якщо вони мають технічний характер, а у разі неусунення — припиняти провадження.

Крім того, за аналізом чинного ГПК України у заявника може з'явитися проблема щодо визначення конкретного господарського суду, до якого слід звертатися з заявою про перегляд судового акта за нововиявленими обставинами (зокрема, у випадку, якщо справа розглядалась і в апеляційному, і в касаційному порядку). Чинний ГПК не встановлює правил визначення такого суду і теоретично заявник може звернутися до будь-якого з господарських судів, що розглядав цю справу. Проте слід зауважити, що, наприклад, суд касаційної інстанції не може приймати нові докази та переоцінювати їх. Тому для забезпечення оперативності перегляду слід законодавчо визначити суд, до якого заявник може звернутись, а саме господарський суд першої інстанції.

Є в змісті розділу XIII ГПК України і деякі інші недоліки, не вирішені судовою реформою 2010 року.

Викладене свідчить про необхідність і доцільність дослідження стадії провадження за нововиявленими обставинами з викладенням пропозицій щодо її вдосконалення для нормального функціонування цього важливого інституту.

Література

1. Постановление ФАС Северо-Западного округа от 17.11.2005 по делу № А56–23425/01 по иску ООО «Эмамет» к Коммунальному предприятию «Фуд Хаус» о расторжении договора от 12.02.2001 № 1202 купли-продажи недвижимого имущества / Жукова Т. В. Вновь открывшиеся обстоятельства в арбитражном процессе // Арбитражная практика. — 2006. — № 10 (67). — С. 74–83.

С. В. Степанов, аспирант

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра административного и хозяйственного права,
Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина

СУДЕБНАЯ РЕФОРМА 2010 ГОДА И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ИНСТИТУТ ПЕРЕСМОТРА РЕШЕНИЙ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ СУДОВ ПО ВНОВЬ ОТКРЫВШИМСЯ ОБСТОЯТЕЛЬСТВАМ

РЕЗЮМЕ

В статье осуществлен анализ реформы от 7 июля 2010 года в ключе ее влияния на усовершенствование института пересмотра решений хозяйственных судов по вновь открывшимся обстоятельствам. Автор выявляет не устраненные в ходе реформы недостатки и предлагает пути их устранения (в частности, в отношении признаков вновь открывшихся обстоятельств, перечня оснований для пересмотра, лиц, которым дано право на инициирование пересмотра, и др.).

Ключевые слова: хозяйственное судопроизводство, производство по пересмотру судебных актов по вновь открывшимся обстоятельствам, вновь открывшиеся обстоятельства.